

Jukka Mikkonen

Romanttisen neropuheen kaavat

Taava Koskinen (toim.), *Kirjoituksia neroudesta – Myytit, kultit, persoonat*. SKS, Helsinki
2007. 475 s.

Taidehistorioitsija Taava Koskinen toimittamassa antologiassa *Kirjoituksia neroudesta* puretaan monitieteisesti neromyyttejä ja -kultteja. Kokoelman 12 kirjoittajaa, joista valtaosa on taiteen- ja kulttuurintutkijoita, tarkastelevat poikkeuslahjakkuuksien tuottamisen tapoja ja nerotuotannon sosiaalisia valtarakenteita. Artikkeleissa käsitellään neroiksi ”julistettuja tai julistautuneita” taiteilijoita Pablo Picassosta Kaija Saariahoon ja Alvar Aallostaa Mai Zetterlingiin.

Kokoelman aihe kohotuttaa oitis kulmakarvoja. Puhutaanko vakavaa ”neropuhetta” enää missään? Nerosanallahan on nykyään lähinnä ivalinen merkitys, kuten neron nekrologin antologiaan laatinut taidehistorioitsija Tomas Ivan Träskman toteaa.

Ovatko ”luovuus” ja ”innovatiivisuus” korvanneet suurellisen nerouden, kuten Träskman sekä nerosta ja vallasta kokoelmassa kirjoittava Tere Vadén esittävät? Koskinen mukaan neropuhe ei ole kadonnut taidemaailmasta. Koskinen perustele väitettään 1990-luvulla liikkuneilla huhuilla valtion taidehallinnon ”nerojentunnistamisjärjestelmästä” sekä huomioillaan hiukan epämääräiseksi jäävän ”median” implisiittisestä neropuheesta.

Henkien ohjaamat

Nerouteen on vanhastaan yhdistetty ominaisuuksia, kuten vaistonvaraisuus, säännöttömyys, arvaamattomuus, maanisuus ja hulluus. Neroa on pidetty milloin Jumalan tai luonnon passiivisena puhetorvena, milloin poikkeuksellisen lahjakkaana yksilönä. Tavallisesti neroutta on pidetty taiteilijan ominaisuutena, mutta käsitettä on käytetty myös

luonnehdittaessa harvinaislaatuisia luonnontieteilijöitä (Einstein), valtionpäämiehiä (Churchill), sotilaita (Napoleon) ja jopa urheilijoita (Pelé).

Koskinen ja monet muut kokoelman kirjoittajat huomauttavat kuitenkin, että nero on ennen kaikkea romantiikan estetiikan käsite (jonka Immanuel Kant nosti taidefilosofian keskiöön *Arvostelukyvyyn kritiikissään* vuonna 1790). Esimerkiksi niin sanottu luonnontieteen nerot eivät täytä romanttisen neron vaatimuksia, mikä on yksi syy siihen, ettei heitä käsitellä antologiassa. Kuten arkkitehti Kati Blomm toteaa Nokian pääarakennuksesta abstrahoitua ”arkkitehtineroa” pohtivassa kirjoituksessaan, neron ei tarvitse selitellä ratkaisujaan – eikä tämä siihen pystyisikään, sillä nerouden ajatellaan olevan järjen yläpuolella. Sen sijaan rationaalisuuden alaisuudessa aher-tavan luonnontieteilijän on eksplikoitava päättelynsä ja täten maallistettava oivalluksensa.

Antologian aloittaa Koskinen johdantoartikkeli ”Neroiksi ei synnytä, neroiksi tullaan”, joka on nopea esitys nerouden käsitteen historiasta ja käsitteeseen liittyvistä kahtiaja-oista. Koskinen paikantaa neromyytin lähteen Platonin teoriaan runoilijoiden jumalallisesta inspiraatiosta sekä antiikin temperamenttioppiin. Roomalaiseen mytologiaan kuuluvista maskuliinisista suojelushengistä (lat. *genius*, mon. *geni*) ja renessanssin uusplatonismista hänen esityksensä etenee Otto Weiningerin ja Ernst Kretschmerin 1900-luvun alussa kehittelemiin nerouden teorioihin. Historiikkina päätteeksi Koskinen tekee mielenkiintoiseen katsauksen neromyyttiä tänä päivänä uusintavien ajattelijoiden, kuten

taidefilosofien Arthur C. Danton ja Denis Duttonin sekä kirjallisuustieteilijä Harold Bloomin, näkemyksiin.

Kansallinen nero

Vaikka neron teoksia pidetään universaaleina, nero on yleensä jonkin kansan nero. Tampereen yliopiston teatterin ja draaman tutkimuksen professori Hanna Suutela käsittelee artikkelissaan teatteriohjaaja ja kirjailija Jouko Turkan julkisuuskuvaan liitettyä neromyyttiä ja sen kansallisia piirteitä. Suutela esittää, että kotimaisen teatterin nerokultti on osa fennomanian projektia ja teatterikorkeakoulun tarkoitus tuottaa ”suomalaisuuden representaatioita”. Kun suomalaisessa teatterihistoriassa puhutaan neroista, puhutaan Suutelan mukaan tavallisesti henkilöistä, joilla on mahdollisuus vaikuttaa suomalaisuuden kuvaamiseen.

Teatterikorkeakoulun ensimmäisenä näyttelijäntyön professorina (1982–1985), rehtorina (1983–1985) ja ohjaajantyyön professorina (1985–1988) toiminutta Turkkaa on tittelöity neroiksi niin teatteriarvosteluissa kuin haastatteluisissa ja henkilökuvisa. Vaikka Turkan suhtautuminen kansallisuusaatteeseen on eittämättä kriittinen, suomalaisuudella on hänen toiminnassaan hyvin tärkeä osa; suomalaisuuden representaatioihin Turkka on vaikuttanut muun muassa *Seisemässä veljeksessään*.

Yllättävästi Suutela väittää, ettei Turkka itse ole varsinaisesti osallistunut nerokulttinsa rakentamiseen muuten kuin kaunokirjallisilla teoksillaan. Suutelan mukaan neromyytti on syntynyt pääosin Turkan oppilaiden esittämistä lausunnoista tästä opettajana ja ohjaajana sekä bergbo-

” Romanttisella nerolla ei nimittäin ole aikaa hääräillä keittiössä, sillä hänen on luotava majesteettillis-monumentaalisia teoksia rajussa myrskyssä jyrkällä vuorella.”

milaiselle ohjaajakäsitykselle perustuvasta teatterikritiikistä.

Genius ja toiseus

Joskus vieraudella on osansa neron synnyssä, kuten käy ilmi kulttuurihistorioitsija Hanna Järvisen kirjoituksesta, jossa tarkastellaan venäläisen tanssijan ja koreografin Vaslav Nijinskyn (1889–1950) ”koreografista tekijyyttä ja ’luonnollista neroa’”. Nijinskyn vastaanottoa valottavassa artikkelissaan Järvinen kertoo, kuinka kansainvälisen uransa vuonna 1909 Pariisissa aloittanut tanssijaa pidettiin Euroopassa eläimellisenä ja primitiivisenä olentona. *Ballets Russes*-ryhmän tähtenä tunnettu Nijinsky pystyi tanssimaan muille mahdotomia rooleja, ja hänen liikkeitään luonnehdittiin luonnollisiksi ja vais-tomaisiksi.

Järvisen mukaan Nijinskyn nerous ei kuitenkaan perustunut yksinomaan tämän taiteellisiin ansioihin, vaan myytille oli myös esteettinen ja yhteiskunnallinen tilaus: 1900-luvun alun Euroopassa balettia pidettiin vanhanaikaisena viihteenä, joka kaipasi kipeästi remonttia. Nerouttamalla Nijinsky, eksoottinen miestanssija, baletti palautettiin vakavasti otettavaksi taidemuodoksi.

Koska nerottelu on alusta alkaen rajattu poikien jutuksi – olihan roo-

malaisten *genius* maskuliininen suvunjatkamiskyvyn haltija –, neroksi kohottamista on kiinnostavaa tarkastella feministisen estetiikan näkökulmasta.

Kirjallisuudentutkija ja neropuheen käsitteen lanseeraaja Pia Livia Hekanaho käsittelee ensimmäisessä artikkelissaan naisten ja nerouden suhdetta apuvälineenään englantilaisen kuva- ja performansitaiteilija Bobby Bakerin *Kitchen Show*’n keittiöön sijoittuva performanssi. Kantin ja Alexander Baumgartenin estetiikan teorioita sekä Weiningerin nerouskäsitystä pilkkomalla Hekanaho osoittaa, kuinka feminiininen on historiallisesti suljettu pois ylevästä, nerosta ja luovuudesta. Hekanahon mukaan *Kitchen Show* (ensiesitys 1991) parodioi miehille varattua neroutta ”kotirouvuuden representaatiolla” ja ”keittiörituaaleilla”. Romanttisella nerolla ei nimittäin ole aikaa hääräillä keittiössä, sillä hänen on luotava majesteettillis-monumentaalisia teoksia rajussa myrskyssä jyrkällä vuorella.

Toisessa artikkelissaan Hekanaho käsittelee naispuolisen kirjailijan neroksi julistamista. Tutkimuksen kohteena on Tove Jansson, jota kirjoittaja vertailee Gertrude Steiniin ja Marguerite Yourcenariin. Hekanahon lähtökohtana ovat Janssonin vuonna 1974 englanniksi käännetyn *The Summer Bookin* peritekstit, esipuhe ja kansitekstit, joissa kuvilla ja sitaateilla tuotetaan skandinaavista neroa.

Kummastellen kirjoittaja toteaa, että Jansson on hyvin epätyyppillinen nero, sillä tähän ensisijaisesti liitetyt taiteenlajit, lastenkirjallisuus, sarjakuva ja kirjojen kuvittaminen, eivät ole perinteisen, miespuolisen neron puuhia. Kirjoittaja olettaakin Janssonin, Steinin ja Yourcenarin nerouttamisen taustalla piilevän weiningerilaisen ajatuksen, että homoseksuaaliset naiset ovat ”psykyeltään miehiä” ja siten nerokelpoisia.

Lopuksi

Kirjoituksia neroudesta päättyy Träskmanin taidokkaaseen esseeseen, jossa muistellaan neron elämänvaiheita Fierenzen uusplatonismin ristiriitaisesta

ja riivatusta melankolikosta lähtien. Träskmanin lakonisen selvityksen mukaan nero kuoli taidemaailmassa 1900-luvun loppupuolella; yhteistyö, teknologia ja vuorovaikutus tuhosivat hänet. Suuren taiteilijan tilalle tuli uusmediataiteen jaettu tekijyys, nerouden paikalle luovuus.

Antologian kirjoituksissa esitetään kiintoisia analyyseja tavoista, joilla taiteilijanoista on eri aikoina puhuttu. Vaikka neron käsitteen arvo onkin alentunut Kantin päivistä, (lähi)historiallisten nerojulistusten tarkastelu auttaa ymmärtämään, kuinka luovaa yksilöä tuotetaan yhä.

Pieni miinus on annettava Koskisen toimitukselliselle otteelle, joka olisi saanut olla paikoin tiukempi. Muutamissa kokoelman kirjoituksissa poiketaan reippaasti aiheesta, ja välillä tekstien keskinäinen suhde on varsin löyhä. Toisaalta tutkimuksellisesti höllät suitset ovat antaneet parille eksentrisyydessään erinomaiselle esseistille tilaa temppeilla.